

Sakari Saaritsa ja Kirsi Hänninen

Me maahanmuuttajat

Suomi on eurooppalaistunut sikäli, että Suomessa esiintyy nykyään paitsi maahanmuuttoa, myös kärkevää maahanmuuttokeskustelua ja maahanmuuttovastaista politikointia. ”Maahanmuuttokriittisyysdestä” menestystekijää hakeneiden puolueiden kannatus on paljolti ollut lähtöisin työväestöstä.¹ Tämä ei ole työväenhistorian näkökulmasta yllättävää eikä ainutkertaista.

Maahanmuuttajat ovat historiallisesti olleet juuri työväkeä ja liikkeellä työn ja toimeentulon takia. Yli 50 miljoonaa eurooppalaista muutti paremman elämän perässä valtamerten taakse 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.² Maailmansotien jälkeen vaurastuessaan monet Länsi-Euroopan maat alkoivat itse vastaanottaa ulkomaista työvoimaa. Pitkään köyhissä ja perifeerisissä maissa, kuten Irlannissa, Italiassa ja Suomessa, matka maahanmuuton lähtömaasta sen kohdemaaksi on ollut nopea ja äskettäinen. Suomesta on muutettu leivän perässä paitsi viime vuosisadan vaihteessa Pohjois-Amerikkaan ja Länsi-Euroopan vierastyöläisbuumin aikana 1960-1970 -luvuilla Ruotsiin, myös muun muassa keisariaikana Pietariin ja 1930-luvun pula-aikana Neuvostoliittoon. Yhdysvaltojen ja Kanadan kautta Neuvosto-Karjalaan kulkeneen metsätyöväen tarina kertoo politiikan, pakolaisuuden ja toimeentulokysymysten kohtalonyhteydestä.

Taloushistoriallisen tutkimuksen valossa siirtolaisuus on kaventanut globaaleja palkkaeroja ja nostanut ansiotasoa lähtömaissa.³ Tapio Bergholm on osoittanut, miten Ruotsiin muutto 1960- ja 1970-luvuilla paransi voimakkaasti työläisten neuvotteluasemaa Suomessa luomalla hetkellisesti todellisen työvoimapulan. Ruotsin viranomaiset pyrkivät hallitsemaan suomalaistulvaa ja siihen liittyneitä sosiaalisia ongelmia viranomaisyhteistyöllä lahden yli. Samaan aikaan Suomen ammattiyhdistysliike torjui päättäväisesti ulkomaisen

työvoiman maahantuontiyritykset köyhemmistä maista, muun muassa juuri sosiaalisiin ongelmiin vedoten.⁴

Maahanmuuttajien kotiin lähettämät varat ylittävät nykyään tunnetusti lähtömaiden saaman virallisen kehitysrahoituksen arvon moninkertaisesti.⁵ Varojen siirtäminen on kekseliäiden järjestelmien avulla mahdollista hyvinkin hankaliin paikkoihin, vaikka toimintaan kohdistuu viranomaispäilyksiä ja sääntelypyrkimyksiä.⁶ Vaikka teknologian kehitys on helpottanut rahan siirtämistä, ilmiö ei ole uusi. Suomessakin muistetaan sodanaikaiset Amerikan-paketit, jotka ovat luultavasti olleet vain jäävuoren huippu. Taloushistoriallinen tutkimus arvioi monien Euroopan maiden, myös köyhän Suomen, hyötyneen suuresti nykyistä vapaamman liikkuvuuden aikakaudella Pohjois-Amerikkaan päässeiden siirtolaisten takaisin toimittamasta pääomasta.⁷

Vastaanottajamaissa siirtolaisuus on kuitenkin paitsi tukenut vaurastumista, myös lisännyt tuloeroja ja heikentänyt joidenkin alojen palkkakehitystä ja työehtoja.⁸ Työväestö onkin historiallisesti esiintynyt sekä maahanmuuttajana että maahanmuuton vastustajana – joskus omasta siirtolaistaustastaan huolimatta, kuten 1900-luvun alun Yhdysvalloissa.

Tietokirjailija ja toimittaja Gian Antonio Stella julkaisi 2000-luvun alussa italialaisten maahanmuuton historiaa eri maissa käsittelevän kirjan *L'Orda: Quando gli albanesi eravamo noi*, vapaasti suomentaen ”Lauma: Kun albanialaiset olimme me”.⁹ Projektin tarkoitus oli muun ohella osoittaa, millaisena riesana italialaiset maahanmuuttajat oli muualla nähty, miten heitä oli kohdeltu, ja myös miten he itse olivat käyttäytyneet. Maata kiertäneessä audiovisuaalisessa näytöksessä Stella esitteli ilman sarvia ja hampaita historiallista aineistoa italialaisista kansainvälisinä lapsityön välittäjinä, terroristeina ja rikollisina. Samoin käsiteltiin italialaisiin kohdistuneita stereotyyppioita, vihaa ja väkivaltaa – esimerkiksi Calumetissa Yhdysvalloissa kaivoslakon aikana vuonna 1913 työnantajan apurien aiheuttamaa katastrofia, jossa 15 aikuista ja 58 lasta tallautui kuoliaaksi *Italian Hallin* joulujuhlassa väärän palohälytyksen takia.¹⁰ Suurin osa kuolleista, 50 ihmistä, oli itse asiassa suomalaisia.¹¹

Rahalähetykset Ameriikasta Suomeen.

Rahoja lähettäessä Ameriikasta Suomeen on rahat lähetettävät Postivirkkestä (post Money Order), Bankki- eli Expressivirkkestä eli, jos pienempi summa on kysymyksessä vakautetussa kirjeksissä Päätoimitukseen New-Yorkissa osoitella:

The Finland Steam Navigation Co, Ltd.

Messrs Hornborg & Co, Sen'l Agents,

29 State Street,

New-York

ynä sen henkilön Suomessa, jolle rahat ovat lämpöä, täydellinen rietimä- ja sukunimi (Lääni, pitäjä ja kylä tahi kaupunki, katu ja talon numero). Herrat Hornborg & Co ilmoittavat paikalla minkä summan suomen rahassa vastaanottaja saapi ja rahat lähetetään 12—14 päivää sen jälkeen kuin ilmoitus on lähtenyt New-Yorkista, vakautetussa kirjeksissä ja ilmoitetulla osoitteella yhtlän pääkonttorista Helsingissä vastaan otajalle. Täten saadaan rahaisia mahdollisesti **korkein kurssi** ja lähetykset tulevat perille **nopeaan ja turvallisesti**. Jos niin tahdotaan lähettää rahoja Suomeen myöskin sähkösuomalla ja lasketaan tällöin ainoastaan todelliset sähkösuomakustannukset.

Matkustajat jotka matkustavat Suomeen voivat Herrain Hornborg & Co konttorista New-Yorkissa eli Montrealissa ostaa yksittäin Suomeksi rahoille, jolla he saavat sitten paikalla nostaa ykseltään määrätyn summan Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön konttorista maallensuomakassa Suomessa. Täten vältetään että rahat voisivat pudota eli tulla varastetuksi matkalla, sillä ykseltään ei saa rahoja ulos muut kuin sen oikea omistaja.

Rahalähetykset Suomesta Amerikkaan.

Rahoja voidaan myöskin lähettää Suomesta Amerikkaan siten, että lähetetään eli maksetaan Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön pääkonttoriin Helsingissä se rahamäärä jota tahdotaan lähettää Amerikkaan ja ilmoitetaan silloin tarkkaan vastaanottajan, Ameriikassa, täydellinen rietimä- ja sukunimi sekä osoite. Noin 12—14 päivää sen jälkeen kun rahat ovat tulleet Helsingiin maksetaan ne New-Yorkin konttorin kautta vastaanotajalle. Rahoja voidaan myös lähettää sähkösuomalla Amerikkaan maksamalla sähkösuomakulut.

HUOM! Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö Helsingissä on vastuunalainen kaikkien, sen pääasiamiehien Ameriikassa, Herrojen Hornborg & Co välittämistä rahalähetyksistä Ameriikasta Suomeen eli päinvastoin.

Kuva 1. Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön tiedote rahalähetyksistä 1900-luvun vaihteessa. Urho Haaviston kokoelma. Siirtolaisuusinstituutti.

Vaikka Stella ei ollut mikään rajattoman liikkuvuuden kannattaja¹², hänen pyrkimyksensä oli nostaa maahanmuuttokeskustelun tasoa Italiassa historiallisen tiedon avulla. Kun populistipoliitikot puhuivat Välimeren yli pyrkivien pakolaislaivojen ampumisesta tykillä, Stella rinnasti kuvia afrikkalaisista rihkamakauppiaista Italian kaupunkien kaduilla nyt ja italialaisista rihkamakauppiaista muualla

vajaa vuosisata aiemmin. Viesti oli, että maahanmuuttajat tuovat aina mukanaan myös ”*un sacco dei problemi*”, säkillisen ongelmia, mutta jonain päivänä me olemme olleet heidän asemassaan. Tämän kirjan yhtenä tausta-ajatuksena on ollut selvittää, mitä tällainen näkökulma voisi tarjota Suomelle.

Kirjan artikkelit osoittavat ainakin, että suomalaiset maahanmuuttajat ovat historiallisesti olleet päänsärky monen vastaanottajamaan viranomaisille. Pohjois-Amerikassa he ovat osallistuneet vaarallisena pidettyyn poliittiseen aktivismiin, pyristelleet integroimispyrkimyksiä vastaan ja jopa ylläpitäneet kumouksellisiin oppeihin perustuneita rinnakkaisia koulutusjärjestelmiä lapsilleen. Olemattoman sosiaaliturvan hyväksikäytöstä suomalaisia ei voitu syyttää, mutta kunnostautuminen väkivaltarikollisuudessa noteerattiin. Neuvostoliitossa heidät nähtiin huolestuttavalla tavalla kansallisen vähemmistön ulkomaisia yhteyksiä tukevana tekijänä, huonosti maan työkuultuuriin sopeutuvina ja potentiaalisina sisäisinä vihollisina. Ruotsissa taas Suomen romaniväestön kehno asema nähtiin syynä etniseen maahanmuuttoon, jota haluttiin pohjoismaisista vapaan liikkuvuuden periaatteista huolimatta torjua, jos ei muuten, niin ainakin patistelemalla lähtömaan viranomaisia kohentamaan vähemmistöjen asemaa.

Jos tämä kaikki alkaa kuulostaa ikävällä tavalla tutulta, kaikki tietysti riippuu myös näkökulmasta. Toisin katsoen suomalaiset siirtolaiset ovat tuoneet oman merkittävän panoksensa vastaanottajamaiden työväenliikkeeseen, kehittäneet kansalaisyhteiskuntaa, toimineet oman kulttuurinsa säilyttämiseksi, työskennelleet koulutuksen kehittämiseksi ja pyrkineet parantamaan ja inhimillistämään huonosti toiminutta yhteiskuntajärjestelmää. Taistelu toimeentulosta on ollut sinnikästä, ja töihin on lähdetty sinne, missä töitä on ollut tarjolla. Kaikesta tästä on versonut monenlaista kohtaamisen, konfliktien, rinnakkaiselon ja yhteistoiminnan historiaa.

Kirjan alkupuoli vie lukijan Amerikan mantereelle. Markku Kangaspuro tarkastelee ”Karjalan kuumetta”, eli amerikansuomalaisten muuttoa Neuvosto-Karjalaan 1920-1930 -luvulla ja toteaa, että aatetta enemmän muuttoa motivoi leipä. Neuvosto-Karjalaan vetäviä tekijöitä olivat amerikansuomalaisten yhteisöjen poliittinen suun-

tautuminen vasemmalle, kohdemaan läheisyys ja samankaltaisuus sekä ennen kaikkea lupaus työstä ja toimeentulosta. Organisoitu värväystoiminta helpotti lähtemistä, mutta ei ollut vaikuttavin tekijä. Yhdysvalloista pois päin työnsivät poliittisten toiminta-alueiden kaventaminen, kasvanut ulkomaalaisvastaisuus ja elintaso voimakkaasti romahduttanut maailmanlaajuinen lama. Taloudelliset syyt sekä työntävien ja vetävien tekijöiden epätasapaino liittyvät ”Karjalan kuumeeseen” samalla tavoin kuin muuhunkin siirtolaisuuteen.

Mikko Pollari tarttuu artikkelissaan vähän käsiteltyn aiheseen suomalaisen ja amerikansuomalaisen työväenliikkeen aatehistoriassa: työväen piirissä 1900-luvun alussa käytyyn keskusteluun teosofiasta. Teosofia tarjosi luokkataistelun sijaan veljeyttä, rakkautta ja henkistä etsintää, mikä herätti työväenliikkeen piirissä sekä kiinnostusta että kiivasta vastustusta. Suhtautuminen teosofiaan kertoo siitä, miten tuolloin neuvoteltiin työväenliikkeen aatteellisesta suunnasta sekä Yhdysvalloissa että Suomessa, samoihin aikoihin ja osin samojen keskustelijoiden toimesta. Pollarin mukaan transatlanttiset yhteydet vaikuttivatkin sekä suomalaisen että amerikansuomalaisen työväenliikkeen ideologiseen hahmottumiseen.

Ulla Aatsinki käsittelee amerikansuomalaisten työläislasten sosialistista kasvatusta työväenliikkeen vastareaktiona amerikkalaistamispolitiikkaan. Amerikkalaistamispolitiikka tähtäsi yhden yhteisen amerikkalaisen kansakunnan rakentamiseen ja kohdistui erityisesti siirtolaislapsiin. Työväenliike huolestui kapitalistisen yhteiskunnan oppien syöttämisestä lapsille ja nuorille ja ryhtyi järjestämään sosialistista koulutusta. Ihanneliittotoiminta ja sunnuntaikoulut opettivat työväenliikkeen aatetta ja historiaa, kriittistä ajattelua, sekä suomen kieltä ja kulttuuria.

Mielikuvia amerikansuomalaisista voi tarkastella pilapiirrosten kautta. Näin tekee Mika Rantanen, joka kuvaesimerkkien kera selvittää, millaista amerikansuomalaisuutta lukijoille tarjottiin 1900-luvun alkupuolella. Suomalaisen sosialistien pilalehdissä esiintyi rohkea, raitis ja reilu työläishahmo, joka kunnioitti moraalialueita ja lakia. Kapitalistit ja kirkon edustajat kuvattiin roistoina. Amerikkalaiset pilapiirtäjät puolestaan korostivat suomalaisten poikkeuksellista rehellisyyttä

verrattuna muihin Euroopan valtioihin; olihan Suomi ainoa valtio, joka maksoi sotavelkansa. Satunnaisesti piirroksiin pääsivät kuitenkin myös juopuneet tappelijat.

Niko Hännisen artikkelin myötä kirjan painopiste siirtyy Pohjoilaan. Hänninen paneutuu tarkasti työvoimapulan, rationalisoinnin ja työn kysynnän dynamiikkaan metsätöissä sodanjälkeisinä vuosikymmeninä ja pohtii, selittääkö metsätöiden voimakas väheneminen Lapissa suuren muuton Ruotsiin. Metsätyömiehet olivat Lapista muuttaneiden suurin yksittäinen ryhmä 1960-luvun puolessa välissä, ja he olivat työllistyneet 80-prosenttisesti metsätöihin myös Ruotsissa.

Rakenteellisten muutosten ja muuttoliikkeen tematiikan parissa jatkaa Päivi Uljas, joka kysyy, muuttivatko maaltamuuttajat suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointivaltioksi. Uljas selvittää artikkelissaan suomalaisen hyvinvointivaltiokehityksen liikkeellelähden, maaseudun puolittaiseen omavaraisuuteen ja palkkatyöläisyyteen perustuneen elämäntavan hiipumisen ja suuren maaltamuuton suhteita. Hän lähestyy aihetta tutkimalla murrosajan kansalaisliikehdintään osallistuneiden ammattiyhdistysaktiivien sosiaalista taustaa ja lapsuuteen juontavia elämänmalleja.

Miika Tervosen ja Inka Jeskasen tutkimuskohteena on Suomen romanien muuttoliike Ruotsiin. Romanien siirtolaisuus oli suhteellisesti hyvin runsaslukuista, ja se on luonut 1960-luvulta lähtien ylijaraisen pohjoismaisen vähemmistöryhmän, jolla on kytköksiä molempiin maihin. Romaniväestön muuttoa siivittivät Suomen työ- ja asuntomarkkinoilla kohdatut ennakkoluulot, ja Ruotsiin puolestaan veti sikäläinen ennennäkemätön työvoimatarve, ”hulluuden vuodet”, joi- na syrjintään ei ollut varaa. Tervosen ja Jeskasen muistitietoaineistossa tulee esille, että monien romanien työllisyys ja elintaso kohenivat merkittävästi muuton myötä. Toisaalta ruotsalaiset viranomaiset eivät katsoneet vilkasta muuttoliikettä hyvällä, ja talouskasvun hiivuttua 1970-luvulla etniset jaottelut palasivat romanien arkeen Ruotsissakin.

Laura Hirvi tarkastelee Pohjois-Intiasta 1980-luvulta lähtien Suomeen muuttaneiden sikhien työllistymistä ravintola-alalle. Etnogra-

fiseen kenttätöyöhön perustuvassa artikkelissaan Hirvi osoittaa, että valmiit sosiaaliset verkostot kanavoivat sikhimiehet koulutustaustasta riippumatta ravintola-alalle, ensin työntekijöinä ja lopulta usein liikkeenharjoittajina. Hirvi luo artikkelissaan myös yleiskatsauksen sikhimaahanmuuton historiaan Suomessa.

Tiina Ristikarin artikkeli teoksen lopussa nostaa esiin keskeisen kysymyksen: miten suomalainen ammattiyhdistysliike on suhtautunut maahanmuuttoon ja etniseen syrjintään suomalaisilla työmarkkinoilla 2000-luvulla? Tutkimusaineistonaan hän on käyttänyt ammattiliittojen keskusjärjestöjen kannanottoja ja julkilausumia, ammattiliitoille lähetettyyn kyselyyn tulleita vastauksia sekä luottamushenkilöiden kohderyhmähaastatteluja. Ristikari esittää aineiston perusteella, että suomalainen ay-liike on tietoinen maahanmuuttajien työmarkkinavaikeuksista, mutta näkee vaikeuksien syinä enemmän puutteellisen kielitaidon ja koulutuksen kuin ennakkoluulot. Maahanmuuttajille räätälöidyt palvelut ja toimenpiteet ovat tiedostetuista ongelmista huolimatta kansainvälisesti vertaillen vähäisiä, ja näkemykset tarpeista ja lähestymistavoista ristiriitaisia niin ay-liikkeen eri tasojen välillä kuin sisälläkin.

Kirjan artikkelit perustuvat pääosin Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran elokuussa 2011 Tampereella pidetyn kesäseminaarin ”Työväestö maahanmuuttajana” esitelmiin. Kiitämme kaikkia kirjoittajia artikkeleista ja keskusteluista, Työväenmuseumo Werstasta kesäseminaarin isännöinnistä, Työväen Arkistoa, Kansan Arkistoa, Siirtolaisuusinstituuttia ja Työväenmuseumo Werstasta kuvista, Tiina Kaarelaa taitosta sekä Tieteellisten Seurain Valtuuskuntaa julkaisuudesta ja painatuspalveluista.

Lähteet

Elektroniset lähteet

- Suomen Sukututkimusseura (2012): *The Italian Hall Disaster, Calumet, Michigan*. <<http://www.genealogia.fi/emi/emi3d31e.htm>>, luettu 30.5.2012.
- The World Bank (2012): *Migration and remittances*. <<http://go.worldbank.org/1KDR0ZLEX0>>, luettu 30.5.2012.

Kirjallisuus

- Bergholm, Tapio (2012): *Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika I. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969-1977*. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö ja Otava, Helsinki.
- Esteves, Rui & Khoudur-Castéras, David (2011): Remittances, capital flows and financial development during the mass migration period, 1870–1913. *European Review of Economic History* 15, 443–474.
- Germain, P. (2005): *False Alarm: 1913 Italian Hall Disaster and Death Certificates*. AuthorHouse, Bloomington, Indiana.
- Gorchakova, Nadezda (2012): *Conceptualization of transnational remittances as social capital (re)production. A case of Somali diaspora in Finland*. Talous- ja sosiaalhistorian julkaisematon opinnäytetyö. Helsingin yliopisto, Poliittikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- Hatton, Timothy J. & Williamson, Jeffrey G. (1998): *The Age of Mass Migration. Causes and Economic Impact*. Oxford University Press, Oxford.
- Lehto, Steve (2006): *Death's Door. The Truth Behind Michigan's Largest Mass Murder*. Momentum Books, Troy, Michigan.
- Lindert, Peter H. & Williamson, Jeffrey G. (2003): Does Globalization Make the World More Unequal? Teoksessa Michael D. Bordo, Alan M. Taylor & Jeffrey G. Williamson (eds.): *Globalization in Historical Perspective*. University of Chicago Press, Chicago, 227-276.
- O'Rourke, Kevin H. & Williamson, Jeffrey G. (1997): Around the European periphery 1870-1913. Globalization, schooling and growth. *European Review of Economic History* 1, 153-190.
- O'Rourke, Kevin H. & Williamson, Jeffrey G. (1999): *Globalization and History. The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy*. MIT Press, Cambridge (Mass.).
- Rahkonen, Juho (2011): Perussuomalaisten ruumiinavaus. Onko työväen protestipuolueen kannatus saavuttanut vielä ylärajaansa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (4), 425-435.
- Stella, Gian Antonio (2003): *L'Orda: Quando gli albanesi eravamo noi*. Biblioteca Universale Rizzoli, Milano.

Viitteet

- 1 Rahkonen 2011, 427-428.
- 2 Hatton & Williamson 1998.
- 3 O'Rourke & Williamson 2001, 145-166; O'Rourke & Williamson 1997, 168-173.
- 4 Bergholm 2012, 402-413.
- 5 Esim. The World Bank 2012.
- 6 Gorchakova 2012, 35-39.
- 7 Esteves & Khoudur-Castéras 2011.
- 8 Lindert & Williamson 2003, 241-244.
- 9 Stella 2003.
- 10 Stella 2003, 34-37.
- 11 Suomen Sukututkimuseura 2012; Lehto 2006; Germain 2005.
- 12 Stella 2003, 14-15.